

TEXT JAKO „POHYBLIVÝ“ CÍL PUTOVÁNÍ ANEB PRVNÍ „NAŠÍ“ DOLOŽENÍ POUTNÍCI

Jan STEJSKAL

Pout' je stará jako lidstvo samo, její principy jsou doloženy téměř ve všech významných civilizacích. Nemá tedy příliš smyslu rozebírat zde onen pradávny fenomén. Účelem tohoto krátkého textu je spíše zastavit se u jednoho z cílů takové pouti, navíc spojeného se střední Evropou. Cílem takového projevu zbožnosti – navíc pohyblivým – byl v tomto případě text, vzácný rukopis evangelií, který v období od devátého století „putoval“ severní Itálií.

Již ve velkomoravském období byly oblasti střední Evropy spojeny se severní Itálií frekventovanými cestami. Patrně vedly (ve snaze vyhnout se Alpám) přes Istrii a odtud loďmo, či po souši dále na jih do Itálie. Vedla-li cesta na jih po moři, nejbližšími zastávkami se stávala města na adriatickém pobřeží – zejména významné město Ravenna, někdejší centrum exarchátu, vedle Říma v tomto období patrně nejdůležitější město v Itálii. Cestou po souši byla prvními zastávkami zejména města ve Furlánsku, zvláště Aquileia, ale i Grado a postupem času stále častěji Benátky. Pro podobné spojení existovaly podmínky zejména v devátém století. V desátém století nabyly kontakty severní Itálie se střední Evropou poněkud drastičtějších forem, zejména v podobě nájezdů, které směřovaly na pobřeží i do vnitrozemí Apeninského poloostrova. Desáté století tak nepřineslo jen úpadek silné centrální moci, kterou po pádu exarchátu i langobardského království dočasně drželi Karlovi. Na poloostrov dolehlo také několik invazí, které značně ovlivnily jeho vývoj. Od severu poloostrov ohrožoval nájezd Maďarů¹⁾ (kteří tak po letech „vystřídali“ Avary), na jihu se soustavně

1) Výčet maďarských útoků v Itálii podává (samozřejmě se značným odstupem) např. kronikář Simon Kézai. Viz např. k jejich postupu v Lombardii a zabití biskupa z Vercelli (roku 899): Simon de KÉZA, *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum*, in: László Veszprémy – Frank Schaer (eds.), Budapest 1999:

vylod'ovali „Agaréni“, jak bývali domácím obyvatelstvem nazýváni sara-
cénští, muslimští nájezdníci. Příklady plenění nalezneme téměř všude
po pobřeží, či na severu po maďarských nájezdech – nejvýmluvnějším
zástupcem dobytých řeholních institucí je benediktinské opatství na Monte
Cassino, které bylo muslimy zcela zničeno už v roce 883 a obnoveno až
o řadu desítek let později vlivem opatů ze vzdáleného Cluny.²⁾ Jistá, byť
poněkud křehká stabilita (i přes pokračující sporadické nájezdy muslimů)
přišla do Itálie až spolu se saskou dynastií. Je nutno vzít v úvahu, že jih
Itálie byl stále (alespoň formálně) v byzantských rukách a vztahy nových
císařů k Byzanci kolísaly mezi vzájemným respektem a válkou.

Soustředíme se tedy na ono historicky krátké období, kdy Karlovci
přebírají (od Langobardů) moc nad severní částí Apeninského poloostrova
a přinášejí tak těmto oblastem křehkou stabilitu. Právě do této doby, která
zahrnuje větší část devátého století, je soustředěna nejvýznačnější etapa
cest, jejichž cílem (byť často vedlejším) byl „náš“ rukopis.

Oním rukopisem, který potvrzuje vztahy oblastí severní Itálie a střední
Evropy, je takzvaný *Codex Forojuliensis*, který v severní Itálii vznikl již
v 6. století a jehož část se shodou okolností ocitla v Praze.³⁾ Karel IV. zde
během své korunovační jízdy obdržel darem od patriarchy Mikuláše dva
kvaterny starobylého evangelia sv. Marka, které bylo dle tradice považováno
za autograf samotného evangelisty. Mělo se tedy jednat o relikvii
vrcholného významu, a tak to budoucí císař jistě chápal, když do darova-
ného výňatku evangelia učinil vlastnoruční latinský zápis, kterým potvrdil
jeho původnost.⁴⁾ Karel darovaný výňatek evangelia nechal slavnostně
přenést do Prahy a předat metropolitní kapitule u sv. Víta.⁵⁾ V archivním

*„Tempore iterum alio per Forum Iulii intrant Lombardiam, ubi Luitardum
Wercellenae civitatis episcopum imperatoris Caruli consiliarium fídissimum
occidentes...“*

2) Podrobné informace viz např. Tommaso LECCISOTTI, *Montecassino*,
Badia di Montecassino 1979; Herbert BLOCH, *Monte Cassino in the Middle
Ages*, sv. I, Cambridge (Massachusetts) 1986, s. 3–15.

3) Do podrobností jsem se osudům jednotlivých zlomků rukopisu již věno-
val. Viz Jan STEJSKAL, *Codex Forojuliensis a christianizace střední Evropy*,
Theatrum historiae 7, 2010, s. 7–14.

4) Tento velmi známý pamětní zápis Karlovou vlastní rukou se nachází
v pražském zlomku evangelia, který je uložen v Archivu Pražského hradu
(Knihovně metropolitní kapituly), viz Archiv Pražského hradu, Knihovna
metropolitní kapituly, Cim. 1, f. 17v. K dispozici faksimile: *L'Evangelario di
San Marco*, (ed.) Cesare SCALON, Udine 1999, s. 21–66.

5) K tomu a k dalším získaným relikviím např. Ferdinand SEIBT, *Karel IV.
Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999, s. 241.

Cividale del Friuli (*Forum Iulii*) – kostel Nanebevzetí P. M., foto autor.

Codex Forojuliensis, Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici, Codice CXXXVIII – Evangeliarium, přední deska, foto autor.

fondy kapituly se ona část evangelia, nejstaršího rukopisu dochovaného na našem území, nachází dodnes.⁶⁾

Jako první z českých historiků se otázkou tohoto fragmentu zabýval již Josef Dobrovský, který po zkoumání zlomku zpochybnil představu o autorství evangelisty Marka.⁷⁾ Vyslovil domněnku, že rukopis je daleko mladší, nemohl být tedy v žádném případě autografem. Záslužným počinem Dobrovského bylo i současné vydání zlomku. K rukopisu se pak vyslovil v 70. letech 19. století i Konstantin Jireček, jeho zájem se však soustředil především na souvislosti rukopisu a bulharského prostředí, jehož moderní dějepisectví Jireček pomáhal ustavit.⁸⁾ Takových osudů rukopisů či obrazů, jejichž posvátné autorství se nepotvrdilo, však v Evropě nalezneme celou řadu, podstatná je však role, kterou tento text hraje v našem příběhu, kdy se stává cílem poutníků. Kdy tedy byl „náš“ kodex vlastně vytvořen?

Codex Forojuliensis, evangeliář nazvaný podle svého současného místa uložení v Cividale (*Forum Iulii*), byl dle nejnovějších zkoumání vytvořen patrně někdy v 6. století v severní Itálii.⁹⁾ Nicméně v této oblasti existovala dávná tradice, podle níž byla postava evangelisty Marka přímo spojena s christianizací Itálie.¹⁰⁾ Dle tradice byl Marek vyslán z Říma do Aquileje, aby zde šířil křesťanství. Mimo jiné opakuje toto přesvědčení i Andrea Dandolo ve svém díle *Chronica per extensum descripta*, které bylo sepsáno ve 14. století.¹¹⁾ Přesvědčení o Markově působení v Aquileji však patrně nebylo vlastní jen italským provinciím, rozšířilo se do celého latinského

6) Adolf PATERA – Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské*, sv. I, Praha 1910, sv. II, Praha 1922; Antonín PODLAHA, *Knihovna kapitulní v Praze*, in: *Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903.

7) Josef DOBROVSKÝ, *Fragmentum Pragense Euangelii S. Marci vulgo autographi*, (ed.) Bohumil RYBA, Praha 1953; na s. 5–22 se nachází Rybův pečlivý český úvod k Dobrovského latinské edici. K dispozici je i fotokopie vlastního rukopisu.

8) Vincent BLANÁR, *Jirečkove prednášky zo slovanskej nomastiky na viedenskej univerzite* (Z archívu K. Jirečka v Sofii), *Slavica Slovaca* 37, 2002, č. 1, s. 57–64. Jireček patrně sám rukopis nestudoval a využil Bethmannovu práci. Viz Conrad BETHMANN, *Die Evangelienhandschrift zu Cividale*, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 2, 1877, s. 111–128.

9) Bibliografie k evangeliáři shrnuta v Cesare SCALON – Laura PANI, *I Codici della Biblioteca capitolare di Cividale del Friuli*, Firenze 1998, s. 358–364.

10) Santo MAZZARINO, *L'impero romano*, sv. III, Roma-Bari 1973, s. 778.

11) Andrea DANDOLO, *Chronica per extensum descripta*, in: Ester Pastorello (ed.), *Rerum Italicarum Scriptores. Ser. 2. Raccolta degli storici italiani*, sv. XII, IV/1, Bologna 1938–1958, s. 9.

křesťanstva. *Legenda Aurea* autoritativně shrnuje „aquilejskou“ epizodu evangelistova života.¹²⁾ Místní severoitalská tradice, která předpokládala Markovo přímé působení v těchto oblastech, však předjímalá, že latinský text evangelia byl určen přímo pro latinské severoitalské publikum a byl vytvořen především pro tento záměr. Tradice předpokládala Markovu znalost latiny – proč by jinak byl vyslán kázat do italských, latinsky hovořících provincií. Učené (natož pak laické) publikum pramálo zajímal fakt, že se ve skutečnosti jedná o Jeronýmův text Vulgaty, tedy v žádném případě o autograf evangelisty. Víra utužená tradicí, spolu s pochopitelnou absencí čehokoliv, co by připomínalo náznaky textové kritiky, však smetla jakékoliv pochyby. Relikvie prvního řádu – text popisující skutky Kristovy, navíc v hmatatelné podobě, nota bene vytvořený samotným evangelistou – tak mohla sehrát svou zajímavou roli. Karel IV. si tedy odvážel do Prahy relikvii, o jejíž pravosti byl jistě přesvědčen spolu s jejím dárcem, aquilejským patriarchou Mikulášem, jak o tom svědčí jeho vlastnoruční, výše zmiňovaný záznam.¹³⁾

Zbytek kodexu (tedy tři evangelia opsaná, jak se věřilo, sv. Markem a část vlastního evangelia Markova) zůstal po oddělení „pražského zlomku“ v Aquileji patrně i v druhé polovině 14. století, jak naznačují inventáře tamního patriarchálního chrámu.¹⁴⁾ V roce 1420 však nastala velká změna.

12) Jakub de VORAGINE, *Legenda Aurea*, (ed.) Anežka VIDMANOVÁ, Praha 1998, s. 151: „*Evangelista Marek byl rodem levita a kněz. Apoštol Petr ho pokřtil a vzdělal v křesťanské víře a on ho pak doprovázel na jeho cestě do Říma. Když tam Petr kázal evangelium, prosili věřící, kteří byli v Římě, svatého Marka, aby sepsal evangelium na věčnou paměť věřících. On je věrně sepsal, jak je slyšel z úst svého učitele svatého Petra, Petr je pečlivě prozkoumal, a když zjistil, že vše je naprosto pravdivé, schválil, aby je věřící přijali. Když Petr viděl Markovu stálost ve víře, poslal ho do Aquileje. Marek tam kázal slovo Boží a obrátil nespočetné množství lidu na víru Kristovu. Sepsal prý tam podrobně své evangelium, to se dodnes ukazuje v aquilejském chrámu a je tam chováno s patričníou úctou. Potom odvedl aquilejského občana Hermagoru, jež obrátil na Kristovu víru, do Říma k Petrovi, aby jej posvětil na aquilejského biskupa. Tak se Hermagoras ujal biskupského úřadu, výborně spravoval aquilejskou církevní obec, nakonec byl nevěřícími jat a korunován mučednickou korunou.*“

13) Cituji z faksimile, která obsahuje všechny existující části evangelia, tedy i pražský zlomek, který jsem (narozdíl od cividalského) nemohl prozkoumat přímo: *L'Evangelario di San Marco*, (ed.) Cesare SCALON, Udine 1999, s. 21–66: „*vidi librum evangeliorum sancti Marci de sua propria manu scriptum integrum ab inicio usque ad finem in septem quaternis in potestate patriarche et ecclesie Aquilegensis, qui liber in dicta ecclesia fuit servatus a beato Hermachora et ab ecclesia Aquilegeni usque in hodiernum diem.*“

14) Cesare SCALON, *Produzione e fruizione del libro nel basso medioevo. Il caso Friuli*, Medioevo e Umanesimo 88, 1995, s. 189–196.

Aquileia, bazilika, foto autor.

Furlánsko bylo dobyto Benátčany, patriarchát přestal existovat *de facto* (později i *de iure*) a evangelium sv. Marka bylo převezeno do Benátek. Noví páni Furlánska se nejspíše domnívali, že textu bude nejlépe poblíž ostatků vlastního (byť domnělého) autora, které spočívaly v basilice sv. Marka. Vždyť ostatky svatého Marka byly přeneseny do Benátek již v roce 828. Evangelium, přesněji řečeno zbytek evangelia sv. Marka bez pražského zlomku, tak bylo slavnostně dopraveno do Benátek v červnu roku 1420.¹⁵⁾ Vlhké podmínky města ležícího v laguně na téměř dvou stovkách ostrovů způsobily zkázu rukopisu. Text byl navíc napsán na dokonale tenký pergamen, téměř připomínající papír. Zbytky benátského zlomku jsou také proto v žalostném, zcela nečitelném stavu.¹⁶⁾ Z vlastního Markova evan-

15) Bernardo Maria De RUBEIS, *Monumenta ecclesiae Aquilejensis*, Strassburg 1740, s. 19–20.

16) Fyzickým stavem všech tří součástí se v poslední době detailně zabývali Marek Suchý a Jiří Vnouček, zde i další bibliografie. Oba autoři nevěnovali záznamům v civildánském evangeliáři pozornost: Marek SUCHÝ – Jiří VNOUČEK, *The story of the Prague fragment of St. Mark's gospel through fourteen centuries*.

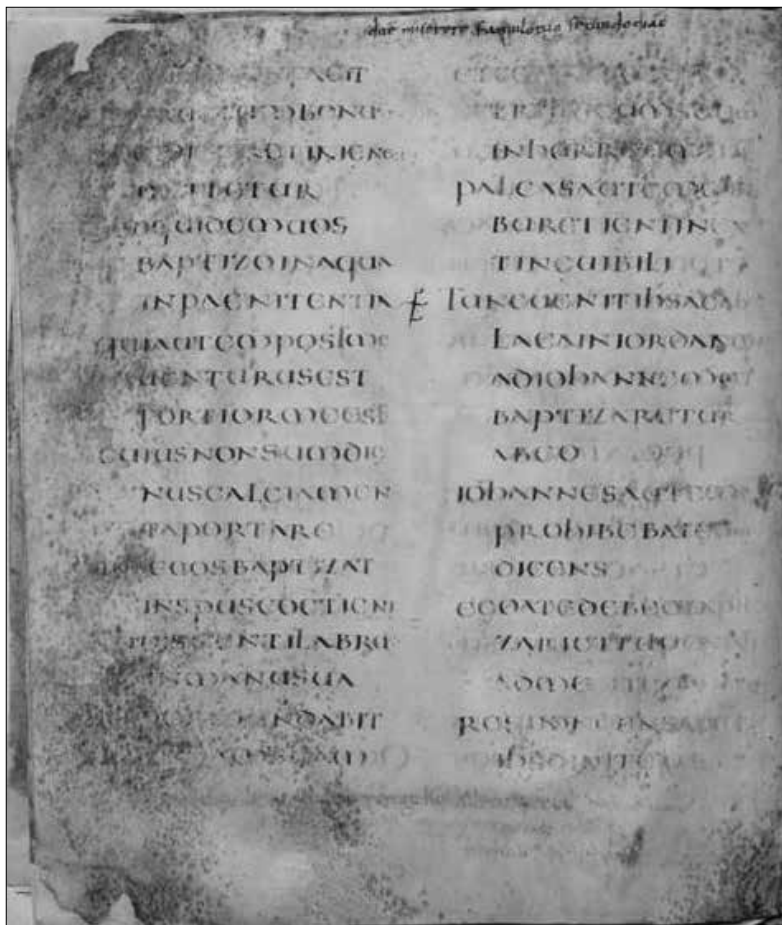
gelia tak paradoxně zůstal jen fragment odvezený Karlem IV. do Prahy. Ostatní evangelia, dle tradice opsaná sv. Markem, zanechali Benátčané soustředění jen na text svého patrona ve Furlánsku, kde je v Cividale del Friuli přechováván dodnes.

Obrátme se však zpět k době, kdy kodex, sepsaný dle typu písma patrně v průběhu 6. století, byl ještě vcelku, tedy před vynětím „pražských kvaternů“ a posléze i zbytku Markova evangelia z kodexu Benátčany. K tomu nechť nám poslouží to, co z evangeliáře a zvláště v evangeliáři zbylo v Cividale del Friuli. Kodex je nesmírně důležitý pro doklady christianizace střední a jihovýchodní Evropy, které sám v sobě nese. Nesloužil totiž jen jako svatý text považovaný nad to – coby autograf světce – za významnou relikvii. Nese v sobě navíc stovky záznamů jmen osob, které cestovaly na místo, kde býval v dobách minulých uložen, a současně osob, které tam tito poutníci zapsat nechali. Kodex sloužil jako *liber vitae*, jako seznam poutníků, přímluvců i těch, za něž přítomní přímluvy učinili – seznam, který byl patrně následně používán při liturgii. Jména byla nejspíše čtena při bohoslužbách v komunitě mnichů či kněží, již kodex patřil. Veliký význam jistě mělo nechat zapsat jméno své i svých blízkých, představených, či pánů do kodexu, v němž se měl nacházet rukopis samotného evangelisty Marka! Být zvětšen ve svatém textu, který se sám stal relikvií nejvyššího významu, bylo nepochybně velmi lákavé. Nutno zde zdůraznit, že se nejedná o nekrologium – tedy o seznamy zesnulých. Vložená jména jsou nejspíše jmény živých osob, které putovaly do míst, v nichž se rukopis nacházel, a nechávaly zapsat sebe, své blízké, či sobě nadřizené.

Záznamy jsou samy o sobě velice stručné, pořizované bez ladu a skladu, v podstatě se jedná jen o jména, zřídka s kratičkým zápisem typu: „*D[omi]ne miserere famulo tuo...*“¹⁷⁾ Zápisy obsahující více než jen jména, jsou tak velice cenné. Jednak nám mnohdy napomáhají určit vztahy mezi zapsanými osobami, či ulehčují hypotézám ve snaze lokalizovat místa, kde se evangeliář nacházel v době zanesení podrobnějšího zápisu. Samotný kodex totiž určitě nebyl od počátku své existence uložen v Aquileji. Některé zmínky ve výše dotčených pamětních zápisech, které byly učiněny poutníky přímo do textu kodexu, ukazují na možnou lokalizaci kláštera či kostela, kde byl

A new approach to an established narrative, in: Gillian Fellows-Jensen – Peter Springborg (eds.), *Care and conservation of manuscripts* 9. Proceedings of the Eighth International Seminar held at University of Copenhagen 14th To 15th April 2005, Copenhagen 2006, s. 83–113.

17) Např. Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici, Codice CXXXVIII – *Evangeliarium*, f. 12v.

Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici, Codice CXXXVIII
– Evangeliarium, f. 12v., foto autor.

kodeks přechováván. Cesare Scaloni blíže rozebírá dvě tyto zmínky. První, kterou časově řadí do prvních desetiletí 9. století, v níž se píše o kostelu zasvěceném svatému Vítu („*in ecclesia vel altare Sancti Viti*“). Ve druhé připomínce, kterou datuje do let 864–865, je připomínán „klášter“ („*istud monasterium*“), v němž je kodeks uchováván.¹⁸⁾ Scaloni se pokusil identifikovat klášter s kostelem svatého Víta nejprve za pomoci jmen, jejichž zápis byl proveden nejspíše spolu s oběma zmínkami o „svatém Vítu“ a o „klášteře“. Obě skupiny jmen mohou poukazovat na klášter svatého Víta v provincii Romagna, arcidiecézi ravennské (ale již v oblasti Faenza). Navíc našel o tomto místě ze stejné doby i jiné doklady.¹⁹⁾ S jistotou však klášter identifikován nebyl, proto Scaloni nabídl ještě možné alternativy – sv. Víta v oblasti Rimini a sv. Víta v teritoriu později náležejícím známému klášteru v Pompose, severně od Ravenny.²⁰⁾ Pokud bychom uvažovali jen o kostelech zasvěcených sv. Vítu (tedy nikoliv kláštorech), nabízí se ještě další možnosti přímo ve Furlánsku.²¹⁾ Poutníci tak pravděpodobně přicházeli až k Ravenně, aby zde zaznamenali do evangeliáře svá či pro sebe důležitá jména. Činili tak pravděpodobně v průběhu svých cest na jih k Římu, dost možná, že vlastním cílem mnohých z nich byl sám „sv. Vít“ a jeho vzácná relikvie. Do jaké doby byl kodeks přechováván v ravennské oblasti a kdy se dostal do Aquileje, není přesně známo. Předpokládáme dle zápisů, že v 9. a 10. století byl stále v držení kláštera či kostela svatého Víta.

Soustředíme svou pozornost na ona jména, která byla do kodexu zaznamenána. Jedná se o impozantní seznam více než 1 500 jmen, z nichž mnohá jsou slovanská. Jsou zde zmiňována jména jihoněmecká (zvláště bavorská), jména korutanská, chorvatská, bulharská, řecká (byzantská), ale zvláště jména panonská a moravská. Ve svém pečlivém rozboru zapsaných jmen identifikoval Uwe Ludwig jména velkomoravského knížete Svatopluka (*Szuentepulc*), patrně jeho ženy (*Szuentezizna*) a na stejném místě zapsaného biskupa Wichinga (*Uuiching pb*).²²⁾

18) Cesare SCALONI, *Il Codex Forojulienis e la sua storia*, in: Giordano Brunetti (ed.), *Il vangelo dei principi. La riscoperta di un testo mitico tra Aquileia, Praga e Venezia*, Udine 2001, s. 18.

19) *Tamtéž*, s. 22.

20) *Tamtéž*.

21) *Tamtéž*.

22) Uwe LUDWIG, *Osservazioni sulle note commemorative nell'evangelario di Cividale*, in: Giordano Brunetti (ed.), *Il vangelo dei principi. La riscoperta di un testo mitico tra Aquileia, Praga e Venezia*, Udine 2001, s. 46. V rukopisu viz Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici, Codice CXXXVIII – *Evangeliarium*, f. 4v.

Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici,
Codice CXXXVIII – Evangeliarium, f. 4v., foto autor.

Ludwig zápis datoval k roku 880, kdy byl ostatně „kněz“ (*pb*) Wiching na cestě do Říma, kde získal nitranské biskupství.²³⁾ Patrně tehdy navštívil oblast Ravenny a nechal učinit zápis o sobě i o velkomoravském knížeti. Jméno Wichingova oponenta, arcibiskupa Metoděje, či jméno Konstantino-vo zde však chybí. Nicméně stav kodexu neumožňuje identifikovat všechna jména, navíc mnohá folia jsou poničená natolik, že chybí, či vlivem času degradovaly celé rozsáhlé části. Vyloučit zápis soluňských bratří na jejich cestě do Říma tak nelze. Na jiných foliích jsou mimo jiné k vidění jména pannonských knížat Pribiny (*Bribina*), Kocela (*Cozil*), či chorvatského Trpimíra (*Tripimiro*) a jeho syna Petra (*Petrus filius domno Tripemero*)

23) U. LUDWIG, *Osservazioni sulle note commemorative*, s. 46.

z vládnoucího rodu Trpimirovičů.²⁴⁾ Sám Kocel je zapsán v čele skupiny asi deseti osob (patrně) slovanského původu, včetně žen a kněze: *Cozil, Uozet, Margareta, /?/elislaua, Sebetuh, Humislan cl/ericus/, Trebebor, Bribibor, Trudopulc, Amalrih.*²⁵⁾ Slovanských jmen se vyskytují asi tři stovky, nicméně nutno dodat, že je často obtížné jména (samozřejmě nejen slovanská) správně přepsat a určit. Čitelná jsou leckdy jen fragmentárně, či zapsána tak, že obtížně oddělujeme jednotlivá jména.

Je s podivem, že nejen v české, ale ani např. v chorvatské historiografii nebyla evangeliáři věnována větší pozornost než zmínka o jeho pouhé existenci a přítomnosti záznamů v něm.²⁶⁾ Zdá se, že ani v našem prostředí se po Dobrovském (a Jirečkovi) nikdo o evangeliář blíže nezajímal a pokud, tak pouze o pražský zlomek, který je ovšem zcela prost záznamů jmen. Až v poslední době se zájem zvýšil – v českém případě především o fyzický stav rukopisu.²⁷⁾ Přitom takový pramen by se v podrobném zkoumání mohl stát předmětem především prosopografického bádání. Ostatně jen analýza skupin jmen sepsaných vždy najednou a jednou rukou nabízí množství výkladů. Například směsice slovanských a bavorských jmen sepsaná jednou rukou ve formě jednolitého záznamu může naznačovat mocenské svazky překračující naše představy o bavorsko-českém (velkomoravském) pomezí. Podobně lze uvažovat o oblastech pannonsko-korutanských etc. Výsledkem mohou být úvahy o cestách christianizace, strukturách moci – nejen o cestách poutních.

Jakýmsi modelem pro další bádání by mohla být například práce zabývající se rukopisem tradičně označovaným jako *Liber Vitæ Ecclesie Dunelmensis*.²⁸⁾ Tento rukopis vznikl v devátém století v klášteře v Severní Umbrii, rozšířen pak byl v Durhamu.²⁹⁾ Otázkou je, ve kterém ze severoumbrijských klášterů byl sepsán a především uložen. Uvažuje se o Lindisfarne, či o „souklášteř“ Monkwearmouth/Jarrow. Druhá možnost se jeví jako pravděpodobnější. Místo samotné je daleko přístupnější poutníkům (leží

24) Archivi e Biblioteca Cividale del Friuli, Fondo Codici, Codice CXXXVIII – Evangeliarium, f. 23v.

25) *Tamtéž*, f. 2v.

26) Např. viz Marina MILADINOV, *Margins of Solitude. Eremitism in Central Europe between East and West*, Zagreb 2008, s. 168. Zde evangeliář označen jako *Codex Aquileiensis*.

27) M. SUCHÝ – J. VNOUČEK, *The story of the Prague fragment*, s. 83–113.

28) London, British Library, MS Cotton Domitian vii.

29) Blíže viz v kolektivní práci: David ROLLASON (ed.), *Durham Liber Vitæ and its Context*, Woodbridge 2004.

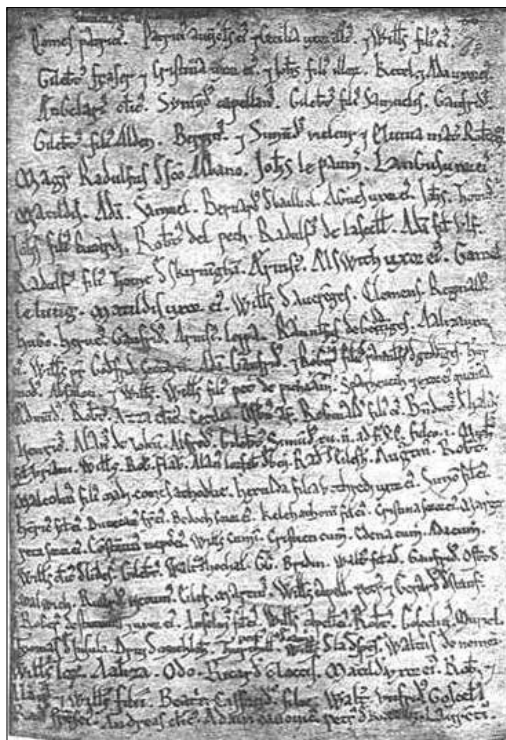
na pevnině), kteří do rukopisu nechávali zapsat svá jména – těch jmen je ostatně několik tisíc. Od počátku 12. století pak v této praxi pokračovali při katedrále v Durhamu a jména do kodexu přibývala až do časů Jindřicha VIII. (přesněji do roku 1539).

Rukopis je z pochopitelných důvodů téměř nemožné vydat ve formě edice – přinejmenším ne běžným způsobem. Pouhé vydání přepisu jmen je sice záslužným počinem, ale text se tím nezpřehlednil.³⁰⁾ Množství zápisů by samozřejmě vedlo k přinejmenším stejnému počtu komentářů, které jsou nutné.³¹⁾ Navíc jsou mnohé zápisy vkládány bez ladu a skladu. To, co

30) *Liber vitae Ecclesiae dunelmensis: nec non obituaria duo ejusdem ecclesiae*, (ed.) Joseph STEVENSON, London 1841.

31) Faksimile viz *Liber vitae ecclesiae Dunelmensis*, (ed.) Alexander Hamilton THOMPSON, Durham 1923, f. 60r.

Přepis folia (obr. v textu) viz *Liber vitae Ecclesiae dunelmensis: nec non obituaria duo ejusdem ecclesiae*, (ed.) Joseph STEVENSON, London 1841, s. 99–101: „Comes Patricius. junior, filius Waldeui comitis“. Patricius avunculus ejus et Cecilia uxor illius. et Willelmus filius ejus. Gilebertus Fraser et Cristiana uxor ejus. et Johannes filius illorum. Ketel. et Ada uxor ejus. Engelarius clericus. Symundus capellanus. Gilebertus filius Samuelis. Gaufridus. Gilebertus filius Alden. Bertinus. et Simundus Vieleur. et Eliuua mater Roberti monachi. Magister Radulfus de Sancto Albano. Johannes le Paumer. Langus uxor ejus Matildis. Adam. Samuel. Bernardus de Bailliol. Agnes uxor ejus. Johannes. Thomas. Johannes filius Ricardi. Robertus del Pech. Radulfus de Lascell. Adam filius Ulf. Radulfus filius Thomé de Skirningham. Ærnisius. Alswith uxor ejus. Gamel le Lung. Matildis uxor ejus. Willelmus de Auerenges. Clemens. Reginaldus. Hugo. Herueus. Gaufridus. Arnisius. Leppa. Ranulfus de Geddinges. Aaliz uxor ejus. Willelmus frater Godefridi Secretarii. Adam. Gaufridus. Rogerius. filii Rannulfi de Geddinges. Hur modus. Absalom. et Willelmus. Willelmus filius Petri de Picháam. Sparhaueck et uxor ejus Quenild. Ædmundus. Robertus. Azza clericus. Cecilia. Osbernus ar-. Reginaldus filius ejus. Benedictus de Halch. Henricus. Alanus de Joltun. Alfreodus. Gilebertus. Simundus xii. ri- (?) ad f. S. C. [denarii (?) ad festum Sancti Cuthberti] Fulco. i. Michael filius Briani. Willelmus. Robertus. Flamb. Alanus Lorfab. de Bev-. Rad. de Eilerh. Augustinus. Robertus. Malcolmus filius Mal. et comes Athodlie. Hextilda filia Uthredi uxor ejus. Simon filius ejus. Henricus filius ejus. Dunecanus frater ejus. Bedoch soror ejus. Kelehathoni- filius ejus. Cristina soror ejus. Marga reta soror ejus. Constantinus nepos ejus. Willelmus Cumin. Cristien Cumin. Edea Cumin. Ada Cumin. Willelmus clericus de Lides-. Gilebertus. Walterus de Hochal-. G. G. Bridun. Walterus filius Ad. Gaufridus. Osbertus de Walwich. Ricardus. Neouinus. Eilef. Martinus. Willelmus Capellanus. Petrus et Gerardus de Stanf. Rogerus de Stutewille et uxor ejus. Anselmus filius ejus. Willelmus capellanus ejus. Robertus. Goscelinus. Muriel. Thomas de Insula. Drui (?) de Michletv. Thurchill. Petrus de Camera. Willelmus de la Despenser. Walterus de Nemore. Willelmus Lo[r]um]. Aaliza. Odo. Ricardus c- Loccis. Matild. uxor ejus. Robertus. et Alanus et Willelmus filii. Beatrix. Cassandra. filii Walterus.

Faksimile – Liber vitae ecclesiae Dunelmensis, (ed.)
Alexander Hamilton THOMPSON, Durham 1923, f. 60r.

se jevílo problémem již u výše zmiňovaného evangeliáře, kde jsou jmen stovky, narůstá zde do problému obrovských – u tisíců zápisů. Jediným vhodným způsobem je proto digitální edice, zvláště pak nelineárně strukturovaná edice – v podstatě hypertext.

Taková edice pak může napomoci nejen k vysvětlení fenoménu *libri vitae*, ale osvětlení původu jmen umožní identifikaci jednotlivců a zvláště celých skupin. Prosopografický přístup může napomoci sledovat struktury moci, šíření křesťanství, prolínání etnik. Například jména piktská a skotská vypovídají o příslušnosti k jednotlivým klanům, jména skandinávská

Unfridus. Goscel-. Rad- Frenseius. Andreas Clericus. Adam Canonicus. Petrus de Ketensbi. Laurentius.“

o postupném vlivu křesťanství v těchto komunitách složených z původně pohanských nájezdníků. Kniha samotná totiž (na rozdíl od výše zmíněného evangeliáře) neobsahuje jen pamětní záznamy osob žijících, ale i osob zesnulých, navíc zde nalezneme seznamy kněží a řeholníků (pořízené již po přenesení do Durhamu). Samozřejmě též mohou přinést svědectví o vlivu kláštera a jeho dosahu, o vztazích církve a světské společnosti.³²⁾

Jedinou smysluplnou možností vydání takového pramene, samozřejmě vedle vytvoření faksimile, je u obou našich analogických příkladů digitální (nelineární) edice.³³⁾ Jen tak lze využít ohromný potenciál, který takové prameny skrývají. Dokud k tomu nedojde, budeme moci využívat jen izolované střípky pramenných stop a poukazovat tak třeba (jako v tomto případě) na východiska a cíle poutí a také, mimo jiné, na rané poutníky z našich oblastí.

32) Viz např. Gerd ALTHOFF, *Amicitiae und Pacta: Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*, Hannover 1992. Gerd ALTHOFF – Joachim WOLLASCH, *Bleiben die Libri Memoriales stumm? Eine Erwiderung auf H. Hoffmann*, *Deutsches Archiv* 56, 2000, s. 33–53.

33) Viz např. Karl SCHMID, *Das Zeugnis der Verbrüderungsbücher zur Slawenmission*, in: Heinz Dopsch (ed.), *Salzburg und die Slawenmission. Zum 1100. Todestag des hl. Methodius. Beiträge des internationalen Symposions vom 20. bis 22. September 1985 in Salzburg*, Salzburg 1986, s. 185–205; Manfred J. SCHNEIDER, *Eine Datenbank zur Erforschung von Personen und Personengruppen des Früh- und Hochmittelalters*, Freiburg 1985.

TEXT AS A “MOVABLE” DESTINATION OF THE JOURNEY OR THE FIRST DOCUMENTED PILGRIMS OF “OURS”

Parts of the Book of the Gospels, which were for centuries considered autograph of Saint Mark, are stored in Cividale del Friuli, in Prague and in Venice. Part of the manuscript, which is located in Cividale del Friuli, contains hundreds of entries of names of the pilgrims (of which about 300 Slavic). These were the names of the pilgrims, members of their families, their lords and benefactors. Majority of these names, including the name of the Prince Svatopluk of Great Moravia, were registered during the 9th century. The manuscript played the role of *liber vitae*, and it used to be the destination of the pilgrims. An analysis of the names, that are usually entered in groups, should be the evidence of the spread of Christianity, of the connections between individual European regions, and the last but not least – the political power. Manuscript of the *Liber vitae ecclesiae Dunelmensis* is presented as the analogy to the mentioned Gospel Book. It was acquired in Monkwearmouth, or in Lindisfarne also during the 9th century. This manuscript contains not hundreds but rather thousands of names. Those names are Anglo-Saxon, Scottish, and Pictish, but also of Norman (particularly Danish) origin. The manuscript indicates the relations of the various ethnic communities, clans (in the case of Scotts and Picts), or the conversion the Normans etc. The manuscript is being handled electronically, with the only option – to make non-conventional, non-linear, hypertext edition. Such treatment will allow prosopographical access to the source, which can be used analogically in the case of the above mentioned Book of the Gospels of St. Mark.